

Marin Sabolović,
Goran Vuković

UDK 314(497.526)“1991/2001”
Izvorni znanstveni članak
Rukopis prihvaćen za tisak: 9. 10. 2014.

DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA BJELOVARSKO- -BILOGORSKE ŽUPANIJE U MEĐUPOPISNOM RAZDOBLJU 1991. – 2001. GODINE NASTALA KAO POSLJEDICA RATNIH ZBIVANJA

Sažetak

Posljednji popis stanovništva u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji proveden je sredinom 1991. godine, a „kritični trenutak“ utvrđivanja stanja bio je 31. ožujka te godine. Rezultati toga popisa stanovništva prikazuju demografska obilježja neposredno prije ratnih djelovanja na području Republike Hrvatske u okviru prijelazne upravno-teritorijalne podjele koja je potvrđena kasnijim, dijelom izmijenjenim županijskim ustrojem Republike Hrvatske 1992. godine. Međupopisno razdoblje obilježeno je agresijom na Republiku Hrvatsku i okupacijom dijela njezina prostora, što je za posljedicu imalo izmijenjenu narodnosnu strukturu stanovništva koja je razvidna iz podataka prvoga poslijeratnog popisa stanovništva iz 2001. godine. Dodatna demografska kolebanja nastala su kao rezultat napadnih operacija kojima su na širem području sjeverozapadne Hrvatske oslobođeni privremeno okupirani dijelovi, ponajprije područje Bilogore, a kojima su uslijed neefikasnosti međunarodnih mirovnih snaga stvoreni preduvjeti za nastavak oslobađanja okupiranog teritorija u operacijama 1995. godine. Cilj ovoga rada jest na temelju kartografskih prikaza izrađenih uz pomoć Geografskoga informacijskog sustava te korištenjem kartografskih metoda vizualizacije i metoda statističke analize podataka na temelju dvaju popisa stanovništva prikazati prostorni raspored i međuo-visnost demografskih obilježja stanovništva Bjelovarsko-bilogorske županije i velikosrpske agresije i posljedica koje je ona imala na demografsko stanje nakon završetka Domovinskog rata.

Ključne riječi: Domovinski rat; demografska obilježja; popis stanovništva; Bjelovarsko-bilogorska županija.

Uvod

Datum koji mnogi povjesničari uzimaju kao početak Domovinskog rata ujedno je i datum kritičnog trenutka redovnog popisa stanovništva 1991. godine, posljednjeg popisa stanovništva u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. Rezul-

tati toga popisa klasificirani su prema upravno-teritorijalnom prijelaznom ustroju iz zajednice općina u županijski ustroj, koji je potvrđen Zakonom o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj¹ (NN 90/92) iz 1992. godine, a izmijenjen 1997. godine u okviru Zakona o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj (NN 10/97)², nakon završetka Domovinskog rata. Prema posljednjem spomenutom upravno-teritorijalnom ustroju klasificirani su i statistički podatci redovnog popisa stanovništva 2001. godine. Međupopisno desetogodišnje razdoblje uključilo je Domovinski rat, a posljedice koje je ratna agresija ostavila očituju se i usporedbom rezultata oba popisa. Tako je, prema popisu stanovništva, 1991. godine Bjelovarsko-bilogorska županija imala 144.042 stanovnika, a deset godina kasnije 133.084. Međutim, razlike između popisa stanovništva očituju se i u narodnosnom sastavu, čiji su rezultati proizvod emigracije srpskog stanovništva nakon sloma Republike Srpske Krajine i konačne teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske, odnosno rješavanja pitanja izbjeglica i prognanika.

Metodologija

Vizualizacija prostornih podataka korištenjem softverske podrške – Geografsko-informacijskog sustava – metodološka je osnova za geografske analize i prikaze dobivenih rezultata. Proučavanjem službenih statističkih podataka (popis stanovništva 1991. i 2001.; Državni zavod za statistiku), njihovom analizom, naknadnom obradom i prilagodbom za korištenje unutar Geografskog informacijskog sustava stvoreni su preduvjeti za izradu kartografskih prikaza. Kartografski prikazi³ temelje se na kartografskim metodama vizualizacije prostornih podataka, a sastoje se od kartografske podloge koju čine digitalni modeli upravno-teritorijalne raščlambe prostora Bjelovarsko-bilogorske županije od Zajednice općina Bjelovar do uspostavljanja županijskog ustroja. Statistički podatci, odnosno rezultati obrade podataka, prikazani su metodama kartodijagrama, metodama prostornih točaka, tzv. piktogramima, i metodom pozicijskih signatura kojima su stvoreni tematski kartografski prikazi. Metodom usporedbe rezultati dvaju popisa postavljeni su u međudodnos, a dobiveni rezultati također su prikazani metodom vizualizacije, odnosno metodom kartodijagrama. Usporedbom dvaju popisa stanovništva evidentirana je razlika koja je ostvarena u desetogodišnjem međupopisnom razdoblju te je ona detaljno kartografski prikazana.

¹ Prema prijelaznoj upravno-teritorijalnoj podjeli, Županija se sastojala od pet općina, a prema konačnom ustroju iz 1992. godine, od 17 općina i dva grada.

² Zakonom o izmjeni i dopuni Zakona o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj (NN 68/98) Županiji je naknadno dodano naselje Orlovac, koje je uključeno u popis 2001. godine.

³ Kartografski prikazi u ovome radu spadaju u kategoriju tematskih kartografskih prikaza.

Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu

Bjelovarsko-bilogorska županija, zbog izrazito kompleksnoga geografskog položaja u odnosu na elemente srpske pobune u Hrvatskoj, bila je izravno uključena u ratna zbivanja. Ona se na području Bjelovarsko-bilogorske županije mogu kategorizirati u tri ključna, prijelomna trenutka. Prvi ključni trenutak bilo je osnivanje paradržavnih tvorevina u okviru republičkih granica tada još Socijalističke Republike Hrvatske. Paradržavne tvorevine okarakterizirane kao srpske autonomne oblasti ustrojene su na prostoru dalmatinskog zaleđa te na širem području Slavonije, Baranje i Srijema. Ustrojavanje srpskih oblasti pratilo je i plebiscitarno izjašnjavanje na temelju kojeg su oblasti izdvojene iz ingerencije hrvatskih vlasti. Tako je plebiscitarno izjašnjavanje provedeno i u zapadnoj Slavoniji, a kao rezultat provedbe plebiscita 12. kolovoza 1991. osnovana je Srpska Autonomna Oblast Zapadna Slavonija (Nazor, 2011., str. 35).

Nakon srpske pobune u Hrvatskoj uslijedila je i otvorena agresija združenih snaga agresora⁴, čime je započela druga faza agresije s ključnim trenutkom ustroja krovnooga vojnog tijela u zapadnoj Slavoniji – štaba Teritorijalne obrane Oblasti Zapadna Slavonija (Marijan i dr., 2006., str 105.) Tijekom druge polovice 1991. godine u zapadnoj Slavoniji združene agresorske snage granatirale su, između ostalih, Okučane, Pakrac, Lipik, Daruvar, Slavonsku Požegu, Grubišno Polje i Novu Gradišku (Nazor, 2011., str. 104).

U okviru prve faze paradržavna tvorevina graničila je s prostorom Bjelovarsko-bilogorske županije, dok je u drugoj fazi Bjelovarsko-bilogorska županija izravno uključena u ratna događanja (slika 1). Jednako tako krajem rujna 1991. godine u izravna ratna događanja uključeno je i središte Županije, grad Bjelovar, gdje je smještena 28. partizanska divizija Jugoslavenske narodne armije s 265. motoriziranom brigadom smještenom u samom središtu grada (Šimić, 1997., str. 127).

Stvaranjem paradržavne tvorevine stvoreni su strateški uvjeti za napredovanje jedinica Jugoslavenske narodne armije radi presijecanja veza Slavonije s ostalim dijelovima Hrvatske u okviru strateškog plana presijecanja Hrvatske na više dijelova. Težište napada bilo je na području istočne Slavonije, a smjer napada protezao se od istoka prema unutrašnjosti Hrvatske, odnosno na području zapadne Slavonije iz smjera Bosne i Hercegovine također prema unutrašnjosti, gdje je planirano i njihovo spajanje (Marijan i dr., 2006.). Glavni i prvotno zamišljeni smjer napada banjalučkog korpusa bio je na potezu Okučani – Lipik – Pakrac – Daruvar – Bjelovar – Virovitica,

⁴ Agresorske snage činile su oružane snage SFRJ, odnosno njezine komponente, Jugoslavenska narodna armija i Teritorijalna obrana Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine (Nazor, 2011., str. 10), paravojne jedinice okupljene oko dijela srpskih političkih stranaka, dragovoljaca iz svih dijelova Srbije te iz dijela Bosne i Hercegovine, Crne Gore i lokalnog, većinom srpskog stanovništva.

a ključna točka spajanja, cesta Grubišno Polje – Virovitica, nalazila se upravo na jugoistoku Bjelovarsko-bilogorske županije. Zbog izravne opasnosti od napredovanja neprijatelja prema sjeveru, u rujnu 1991. osnovana je Operativna zona Bjelovar (Marijan i dr., 2006., str. 123) s fokusom na obranu juga, Pakraca i Lipika. Napadnim operacijama krajem 1991. godine pod nazivima *Orkan-91*, *Otkos-10* i *Papuk* oslobođena su privremeno okupirana naselja i onemogućeno je kako napredovanje neprijatelja tako i spajanje njihovih snaga. Operacijom *Otkos-10* u listopadu i studenom 1991. godine oslobođena su naselja u širem području Grubišnog Polja te na širem području Bilogore i Papuka (Marijan i dr., 2006.) od Virovitice na sjeveru preko istočnog dijela Bjelovarsko-bilogorske županije pa do Pakraca na jugu.

Slika 1. Privremeno okupirani prostor Bjelovarsko-bilogorske županije 1991. godine (prema: Nazor, 2011., str. 109)

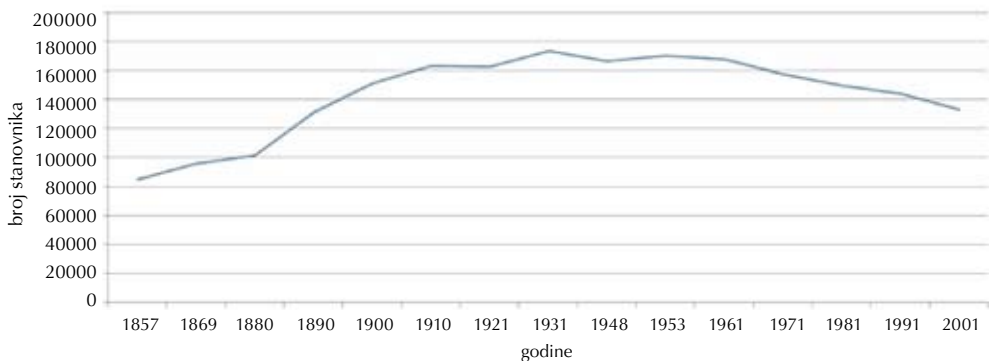
Nakon što je krajem veljače 1992. godine Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda usvojilo Rezoluciju o pokretanju mirovne operacije i slanju međunarodnih zaštitnih snaga pod nazivom *United Nations Protection Forces* u RH za razdoblje od 12 mjeseci (Marijan i dr., 2006., str. 128) započela je i posljednja faza rata na širem području Bjelovarsko-bilogorske županije. Zbog neučinkovitosti mirovnih snaga, terorističkih djelovanja agresora te kasnije čestog ometanja odvijanja ili prekida prometa autocestom Zagreb – Lipovac, usprkos potpisanom Sporazumu o normalizaciji ekonomskih odnosa između predstavnika hrvatske vlasti s jedne i predstavnika Republike Srpske Krajine s druge strane, 1. svibnja 1995. započela je operacija oslobađanja zapadne Slavonije (Brigović, 2009.). Vojno-redarstvenom operacijom *Bljesak* oslobođeno je preostalo okupirano područje zapadne Slavonije, čime je uklonjena neposredna opasnost i za šire područje, uključujući i Bjelovarsko-bilogorsku županiju.

Povijest naseljenosti i teritorijalnog ustroja Bjelovarsko-bilogorske županije

Naseljenost prostora Bjelovarsko-bilogorske županije može se sustavno pratiti od 1857. godine, kada je na prostoru Hrvatske proveden prvi sveobuhvatni popis stanovništva (slika 2). Grad Bjelovar tada je imao manje od 3.000 stanovnika, što ne mora čuditi ako se uzme u obzir da je osnovan tek 101 godinu ranije, 1756. godine. Međutim, ruralni prostor Županije, ranije opustošen sukobima s Osmanlijama, u 19. stoljeću doživio je svoju revitalizaciju, pa je tako već na prvom popisu stanovništva iz 1857. godine Bjelovarsko-bilogorska županija imala gotovo 85.000 stanovnika i svako je iduće desetljeće taj broj prosječno rastao za oko 16%, dosegnuvši na prijelazu u 20. stoljeće brojku od 150.825 stanovnika. Gubitci vezani za Prvi svjetski rat i virus španjolske gripe doveli su do blagoga pada broja stanovnika u međupopisnom razdoblju 1910. – 1921. godine, a rast je ponovno nastavljen već iduće desetljeće, te je na sljedećem popisu stanovništva 1931. godine zabilježen povijesni maksimum od 173.597 stanovnika. Od tada pa do posljednjeg popisa stanovništva 2011. godine bilježi se konstantan pad broja stanovnika, uz iznimku demografskog oporavka između popisa stanovništva 1948. i 1953. godine, kada je zabilježen rast za oko 4.000 stanovnika. Ukupno gledajući, tijekom 80 godina od svoga povijesnog maksimuma pa do posljednjeg popisa stanovništva (1931. – 2011.) stanovništvo Bjelovarsko-bilogorske županije smanjilo se za više od 31%, odnosno za više od 53.000 stanovnika – za broj koji gotovo odgovara veličini današnjih regionalnih središta Republike Hrvatske kao što su Pula ili Slavonski Brod. Prosječno se broj stanovnika u tom razdoblju smanjivao za 0,39% ili 673 osobe godišnje. Razlozi su za takvu depopulaciju višestruki i njezini se korijeni mogu vidjeti još u popisu stanovništva iz 1910. godine i bitno smanjene stope ukupnoga fertiliteta na prostoru tadašnje Bjelovarsko-križevačke županije u odnosu na okolni prostor. Na osnovi podataka o stopama rađanja

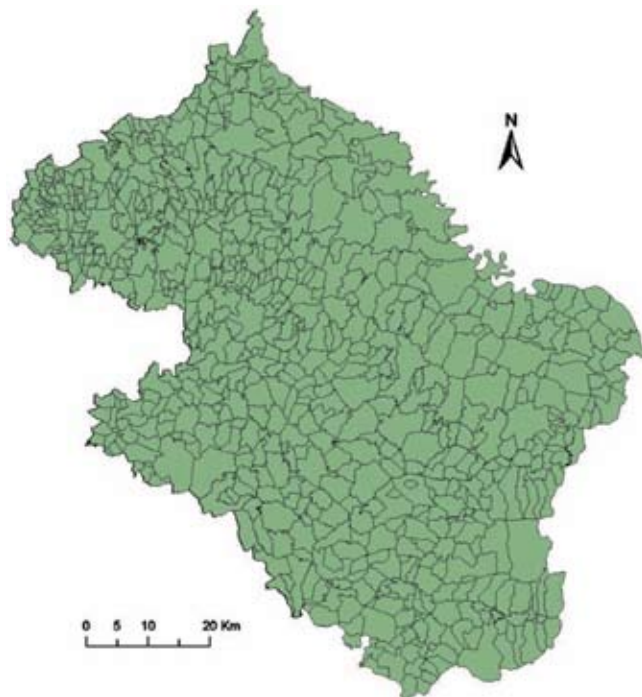
u regijama uz rijeku Dravu (Harrach, 2011.) Bjelovarsko-križevačka županija definirana je kao „demografski poluotok“ u okviru susjednih hrvatskih županija. Varaždinski, požeški i virovitički kraj imali su 1900. i 1910. stope ukupnoga fertiliteta između 5,5 i 6, a Bjelovarsko-križevačka županija već je tada imala stopu ukupnoga fertiliteta koja je bitno odstupala od okolnog prostora – 4,51 1900. godine te 4,31 1910. godine. Takvi podatci nedvojbeno svjedoče o ranijem početku demografske tranzicije u bjelovarskom kraju, zbog čega ne čudi kasnija kontinuirana višedesetljetna depopulacija toga područja. Ona je započela polaganim tempom 30-ih, a pojačala se 70-ih godina prošloga stoljeća, kada su uznapredovali procesi deagrarizacije i deruralizacije, uzrokovani ubrzanom industrijalizacijom, dodatno opustošili ruralni prostor Županije, koji je do tada već bilježio negativnu prirodnu promjenu. Posebice se to odnosi na naselja smještena u rubnim dijelovima Županije, na Bilogori, Moslavačkoj gori i Papuku, podalje od gradskih središta i važnih prometnica. U mnogima od njih evidentiran je pad stanovništva u posljednjih pola stoljeća veći od 50%. U razdoblju između 1948. i 2001. samo je 12% naselja zabilježilo porast stanovništva, a negativna kretanja u posljednjih nekoliko desetljeća proširila su se i na urbane sredine. Odraž je to već ranije spomenutih negativnih demografskih kretanja, iseljavanja koje već dva desetljeća nadmašuje useljavanje u Županiju, ali i posljedica ratne agresije na Republiku Hrvatsku (Feletar i Feletar, 2008.).

Gore navedena demografska kretanja odnose se na područje koje se danas nalazi u administrativnim granicama Bjelovarsko-bilogorske županije, no ona je kroz povijest doživjela bitne promjene granica. Osnovana prvotno kao Bjelovarska županija 1871. godine, pratila je granice tada rasformiranoga Varaždinskoga generalata. Već tri godine kasnije granice su promijenjene i prilagođene tadašnjim gravitacijskim kretanjima toga prostora, da bi samo 12 godina nakon toga, 1886. godine, Bjelovarska županija bila spojena s Križevačkom županijom. Bjelovarsko-križevačka

Slika 2. Kretanje broja stanovnika u naseljima Bjelovarsko-bilogorske županije 1857. – 2001. (izvor: Državni zavod za statistiku)

Slika 3. Prostorni raspored naselja Zajednice općina Bjelovar 1986. – 1990.

Slika 4. Odnos prostornog rasporeda Zajednice općina Bjelovar i prostornog rasporeda županijskog upravno-teritorijalnog ustroja

županija održala se do 1922. godine, kada je napušten županijski ustroj. Tada je Bjelovarsko-križevačka županija konačno ukinuta, a – protivno volji lokalnog stanovništva – njezini su dijelovi pripojeni Osječkoj i Zagrebačkoj oblasti, što je smanjilo centralizam Bjelovara i imalo negativne posljedice na razvoj toga prostora. Beogradska vlast takav je potez namjerno povukla jer joj nikada nije bilo drago postojanje Bjelovarsko-križevačke županije, prosperitetne i tada najmnogoljudnije hrvatske županije u kojoj su Radićeve ideje imale veliku potporu javnosti (Kolar-Dimitrijević, 2007.). Ni u Kraljevini Jugoslaviji ni u Banovini Hrvatskoj Bjelovar nije stekao centralizam, koji mu je sukladno njegovoj tadašnjoj ulozi u prostoru trebao pripadati. Tek je osnivanje velikih župa u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj to promijenilo i prepoznalo Bjelovar kao središte širega prostora, no takvo je stanje bilo kratkoga vijeka te je tadašnja Bilogorska župa, koja je imala gotovo 335.000 stanovnika, ukinuta nakon formiranja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Do polovice 1945. godine Bjelovar i okolni prostor privremeno su bili integrirani u Zagrebačku oblast, a kasnije je on postao sjedište oblasti. Godine 1952. najprije su ukinute oblasti, a 1967. i kotari koji su ih činili, pa se od tada do 1974. godine teritorijalno-upravni ustroj temeljio isključivo na općinama. Godine 1974. osnovane su zajednice općina, među kojima je bila i Zajednica općina Bjelovar. Ona je obuhvaćala 11 općina – od Općine Koprivnica na sjeveru do Općine Pakrac na jugu te Općine Vrbovec na zapadu do općine Virovitica na istoku (slike 3 i 4). Nakon proglašenja neovisnosti Republike Hrvatske, teritorijalno-upravni ustroj ponovno je utemeljen na županijama, koje su raščlanjene na manje administrativno-upravne jedinice – gradove i općine. Bjelovarsko-bilogorska županija tako je 1992. godine bila sastavljena od 17 općina i dvaju gradova, Bjelovara i Daruvara (slika 5, 6). Budući da je novi teritorijalni ustroj uvažio suvremene gravitacijske trendove, Bjelovarsko-bilogorska županija obuhvatila je znatno manji prostor od ranijih teritorijalno-upravnih jedinica. Tako su brojne općine, koje su ranije bile u sastavu primjerice Bjelovarsko-križevačke županije s kraja 19. stoljeća ili Zajednice općina Bjelovar tijekom posljednjih 16 godina postojanja Jugoslavije, pripojene novonastalim županijama – neke sjeverne i zapadne općine pripojene su Koprivničko-križevačkoj i Sisačko-moslavačkoj županiji, istočne Virovitičko-podravskoj, a južne Požeško-slavonskoj županiji (Slukan-Altić, 2008.).

Metodologija popisa stanovništva 1991. i 2001.

Pri usporedbi podataka dobivenih na osnovi dvaju u radu korištenih popisa, valja voditi računa o različitoj definiciji ukupnoga broja stanovnika u svakom od njih. U popisima stanovništva do 1991. godine primjenjivalo se načelo stalnog stanovništva ili načelo prisutnoga stanovništva, odnosno njihova kombinacija. Pod pojmom stalnog stanovništva vodile su se one osobe koje su izjavile da su trajno nastanjene,

Slika 5. Prostorni raspored općina Bjelovarsko-bilogorske županije 1991. godine

Slika 6. Prostorni raspored općina Bjelovarsko-bilogorske županije od 1997. godine.

odnosno koje su imale prebivalište u Republici Hrvatskoj, bez obzira jesu li u vrijeme kritičnog trenutka bile odsutne iz zemlje kraće ili dulje vrijeme (Nejašmić, 2006.). Načelo stalnog stanovništva primjenjivalo se u popisu stanovništva 1991. godine, dok je popis stanovništva iz 2001. godine proveden prema preporukama Ekonomske komisije UN-a za Europu i Statističkog ureda Europske Unije. Najvažnija razlika u metodologiji provedbe tih dvaju popisa odnosi se na razliku u definiciji stanovništva. Tako su u popisu stanovništva 2001. godine, za razliku od popisa stanovništva 1991. godine, u ukupno stanovništvo prvi put uključene osobe koje su u Republici Hrvatskoj boravile dulje od godinu dana, bez obzira na čjenicu jesu li ili nisu imale u njoj prijavljeno prebivalište (Nejašmić, 2006.). Nasuprot tome, hrvatski državljani koji su u inozemstvu boravili dulje od godinu dana a nisu imali tjesne ekonomske veze sa svojim kućanstvom u domovini, nisu uključeni u ukupno stanovništvo popisa 2001. godine, dok su u prethodnom popisu takvi pojedinci bili uključeni u ukupno stanovništvo (www.dzs.hr, 24. 5. 2104.).

Tematski kartografski prikazi popisa stanovništva 1991.

Prikazu rezultata popisa stanovništva, odnosno njihovoj vizualizaciji prethodila je naknadna obrada statističkih podataka i njihova prilagodba tematskim kartama. Za opći prikaz odnosa udjela narodnosti u ukupnom broju stanovnika na razini općina statistički podatci Državnog zavoda za statistiku preračunati su u udjele, dok su za metodu prostornih točaka korištene apsolutne brojke pripadnika određene narodnosti, odnosno zbroj drugih narodnosti u kategoriji ostalih narodnosti⁵. Za prikaz rezultata popisa stanovništva korištene su četiri kategorije: Hrvati, Srbi, Jugoslaveni⁶ i kategorija svih ostalih narodnosti.

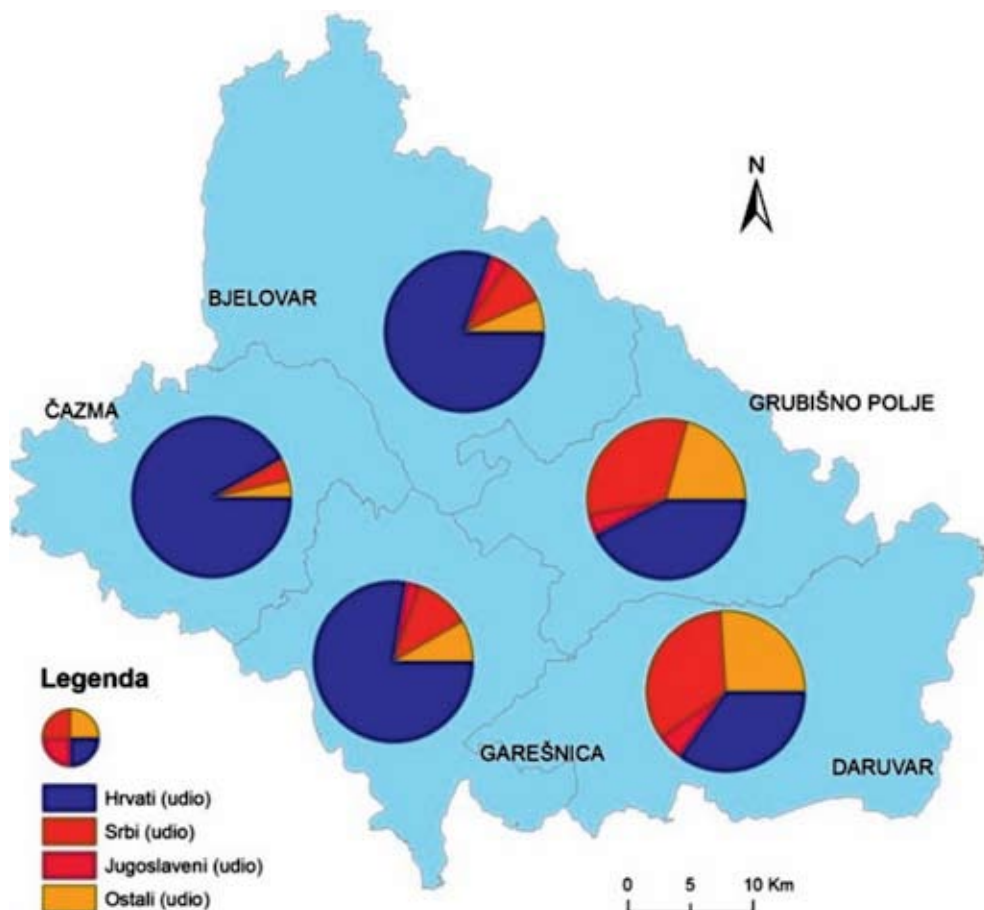
Prikaz prema općinama 1991.

Bjelovarsko-bilogorska županija prema prijelaznoj upravno-teritorijalnoj podjeli sastojala se od pet općina čije su administrativne granice preuzete iz općina unutar Zajednice općina Bjelovar. Bjelovarsko-bilogorska županija prema popisu stanov-

⁵ Ostale narodnosti uključuju Crnogorce, Makedonce, Muslimane, Slovence, Srbe, Albance, Austrijance, Bugare, Čehe, Grke, Mađare, Nijemce, Poljake, Rome, Rumunje, Ruse, Rusine, Slovake, Talijane, Turke, Ukrajince, Vlahe, Židove, kategoriju ostalih narodnosti, kategoriju narodnosti prema čl. 170. Ustava, Jugoslaveni i narodnost prema regionalnoj pripadnosti te nepoznato.

⁶ Iako se Jugoslaveni mogu svrstati u kategoriju ostalih narodnosti zbog svojega malog udjela u odnosu na Hrvate i Srbe, oni su izdvojeni zbog korelacije popisa stanovništva i srpske pobune, odnosno kasnije same agresije na Republiku Hrvatsku te samog prostornog rasporeda Jugoslavena koji odgovara pograničnom prostoru sa SO-om zapadnom Slavonijom.

ništva 1991. godine imala je 144.042 stanovnika. Od toga broja udio Hrvata iznosio je gotovo 68%, udio Srba preko 16%, dok su pripadnici ostalih narodnosti bili zastupljeni s udjelom nešto većim od 10% (slika 7). Na sjevernom dijelu Županije prostirala se Općina Bjelovar, najveća od svih općina u županiji, koja je tada imala više od 66.000 stanovnika (46% stanovništva Županije), s udjelom Hrvata u ukupnom stanovništvu od preko 80%, što je čini relativno etnički homogenom teritorijalno-upravnom jedinicom. Udio Srba u njoj bio je iznad 9%, čime su oni bili najzastupljenija nacionalna manjina, dok je udio Jugoslavena i ostalih nacionalnosti prelazio 10%. Nadalje, Općina Čazma na sjeverozapadu Županije s udjelom Hrvata višim od 90% imala je najveći relativni udio Hrvata od svih tadašnjih teritorijalno-upravnih jedinica. Udio ostalih narodnosti, uključujući Srbe i Jugoslavene, iznosio je manje od

Slika 7. Udio narodnosti u općinama Bjelovarsko-bilogorske županije prema popisu stanovništva 1991. (izvor: Državni zavod za statistiku)

9%. Iz navedenoga proizlazi da je Općina Čazma spadala u izrazito etnički homogenu općinu. S druge strane, Općina Grubišno Polje na istoku i Daruvar na jugoistoku imali su nizak udio Hrvata – Općina Grubišno Polje iznad 40%, a Grad Daruvar čak i ispod 35%; udio Srba u obje općine prelazio je 30%, dok je udio Jugoslavena bio oko 5% ukupnog broja stanovnika, što je također najviši udio koji je jugoslavenska manjina zauzimala u demografskoj strukturi općina Bjelovarsko-bilogorske županije. Završno, stanje u Općini Garešnica za jugoistoku Županije bilo je mnogo sličnije stanju u općinama Bjelovar i Čazma nego u istočnim susjednim općinama Daruvar i Grubišno Polje, pa je tako ona 1991. godine imala udio Hrvata veći od 77%, Srba tek nešto više od 11%, a ostalih narodnosti, uključujući i Jugoslavene, iznad 11%.

Tablica 1. Statistički podatci popisa stanovništva općina Bjelovarsko-bilogorske županije 1991. godine prema narodnosti u apsolutnim brojkama i udjelima (izvor: Državni zavod za statistiku)

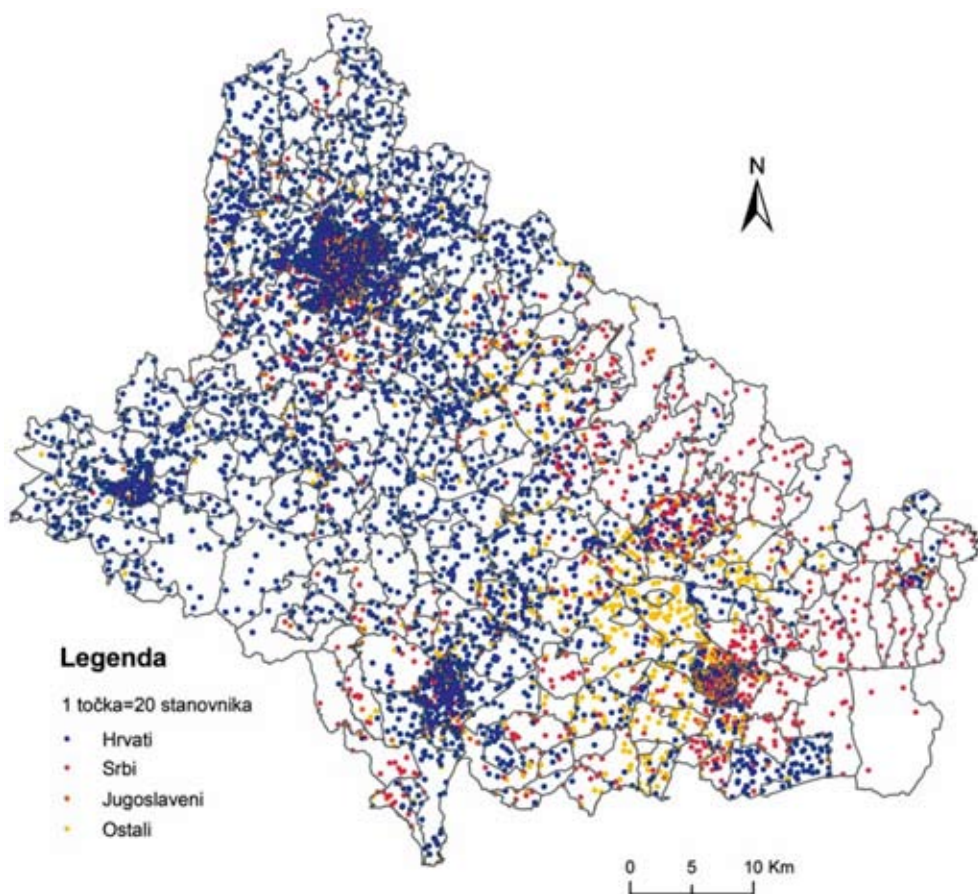
Naziv općine	Ukupno	Hrvati	Srbi	Jugosl.	Ostali	Hrv. u %	Srbi u %	Jug. u %	Ost. u %
Bjelovar	66039	53133	5898	22624	4371	80,46	8,93	3,97	6,62
Čazma	15263	13897	685	69	516	91,05	4,49	0,45	3,38
Daruvar	30092	10459	10063	1653	7770	34,76	33,44	5,49	25,82
Garešnica	18442	14297	2058	556	1536	77,52	11,16	3,02	8,33
Grubišno Polje	14206	6015	4540	636	2925	42,36	31,96	4,48	20,59
Ukupno	144042	97801	23244	5538	17118	67,90	16,14	3,84	11,88

Prikaz prema naseljima 1991. godine

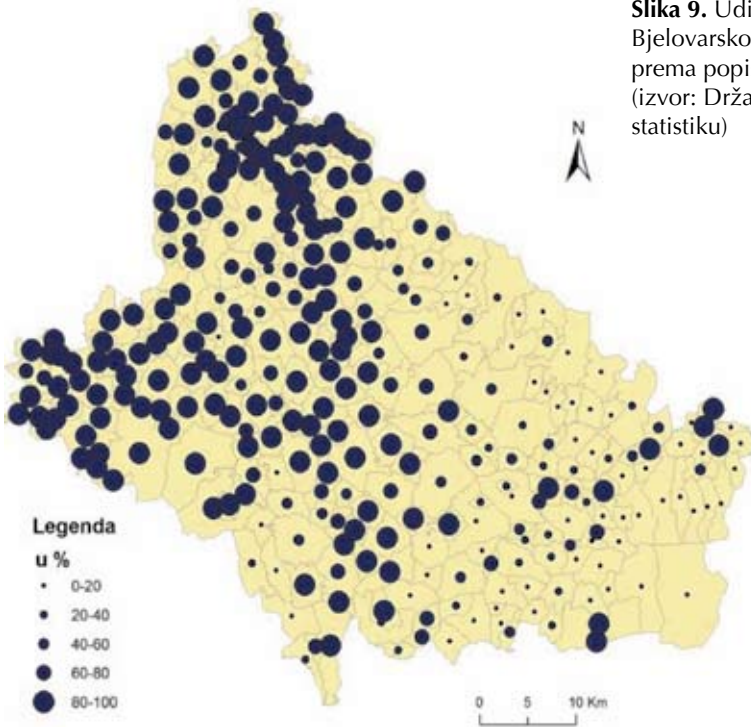
Prikaz prostornog rasporeda stanovništva i njihov udio uključuje kartografske prikaze prostornih točaka i pozicijskih signatura prema naseljima 1991. godine. Kartografski prikazi uključuju 322 naselja Bjelovarsko-bilogorske županije. Prikaz izrađen metodom prostornih točaka (slika 8) prikazuje raspored Hrvata, Srba, Jugoslavena i kategoriju ostalih narodnosti. Hrvati na tom prikazu dominiraju u najvećem dijelu Bjelovarsko-bilogorske županije, dok je srpsko i jugoslavensko stanovništvo u najvećoj mjeri okupljeno na istočnom i jugoistočnom dijelu Županije. Udio stanovništva ostalih narodnosti najveći je u južnom i središnjem dijelu Županije, gdje dominiraju Česi i Mađari.

Zasebnom analizom svake od kategorija narodnosti prema udjelu u ukupnom broju stanovnika naselja kao većinski narod izdvajali su se Hrvati (slika 9) sa zastupljenošću od preko 60% u sjevernom, sjeverozapadnom, jugozapadnom te središnjem i krajnjem istočnom dijelu Županije. Udio Hrvata iznad 95% bio je izražen na Bilogori te na sjeveru Županije uz granicu s Koprivničko-križevačkom županijom, a također i u središnjem i zapadnom dijelu, na širem području grada Čazme. Prema

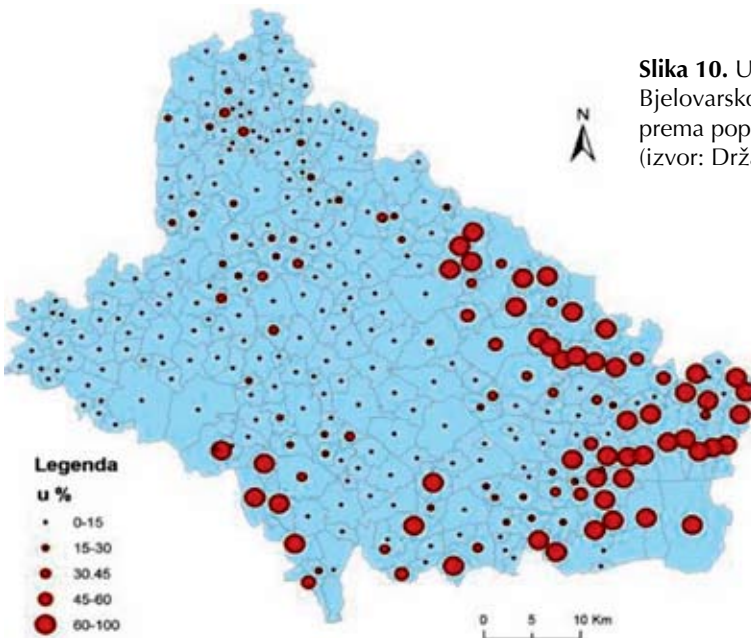
istoku, jugu i jugoistoku taj udio bio je sve manji, a izuzetak su bila naselja Velika Trnava, Šuplja Lipa, Barica, Hrastovac, Kajgana i Kaniška Iva. Srpsko stanovništvo s udjelom većim od 60% dominiralo je na jugoistoku, sjeveroistoku te dijelom na jugu i jugoistoku (slika 10). S udjelom većim od 95% Srbi su dominirali na krajnjem istoku Županije u naseljima Velika Peratovica, Mala Jasenovača, Bastajski Brđani, Škodinovac, Gornji Borki, Potočani, Katinac, Puklica, Nova Krivaja, Stara Krivaja i Velika Klisa. Valja naglasiti da se radi o ruralnom prostoru koji obilježavaju manja naselja, zbog čega tako visok udio Srba ipak nije mogao postići prevagu ni u jednoj od općina kojima su pripadale. Jugoslaveni su bili zastupljeni u cijeloj Županiji, međutim najvećim dijelom taj je udio iznosio manje od 30% ukupnog broja stanovnika (slika 11). Više od 30% Jugoslavena bilježilo se samo u trima naseljima u unutrašnjosti

Slika 8. Prostorni raspored narodonosnog sastava stanovništva po naseljima Bjelovarsko-bilogorske županije prema popisu stanovništva 1991. (izvor: Državni zavod za statistiku)

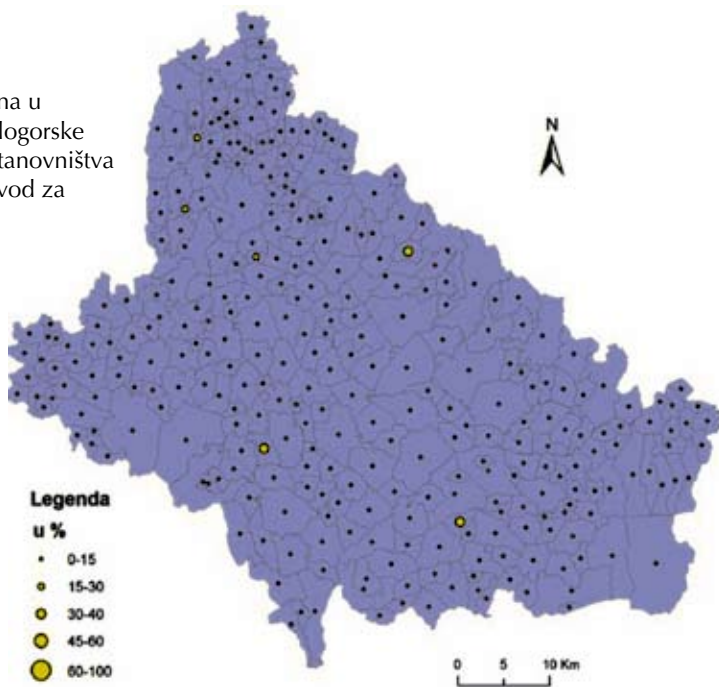

Slika 9. Udio Hrvata u naseljima Bjelovarsko-bilogorske županije prema popisu stanovništva 1991. (izvor: Državni zavod za statistiku)

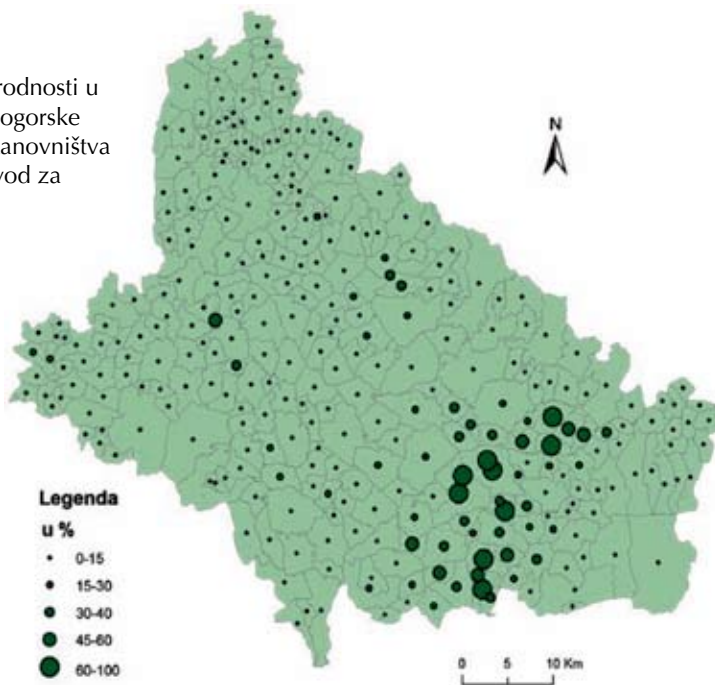

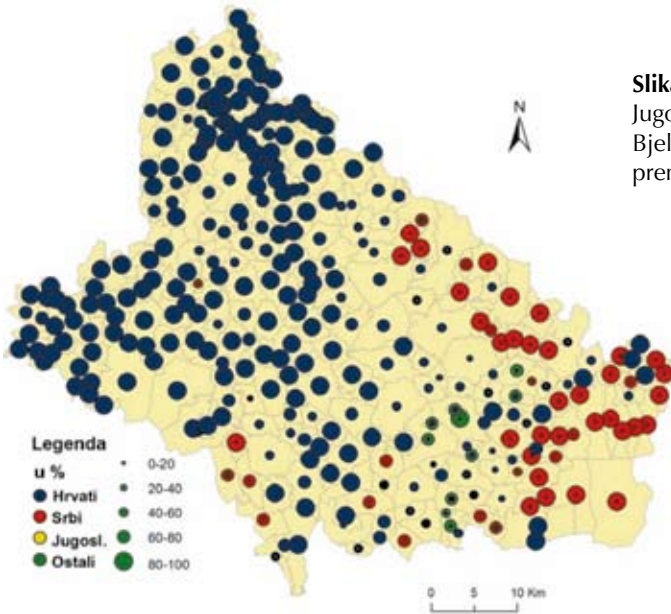
Slika 10. Udio Srba u naseljima Bjelovarsko-bilogorske županije prema popisu stanovništva 1991. (izvor: Državni zavod za statistiku)

Slika 11. Udio Jugoslavena u naseljima Bjelovarsko-bilogorske županije prema popisu stanovništva 1991. (izvor: Državni zavod za statistiku)

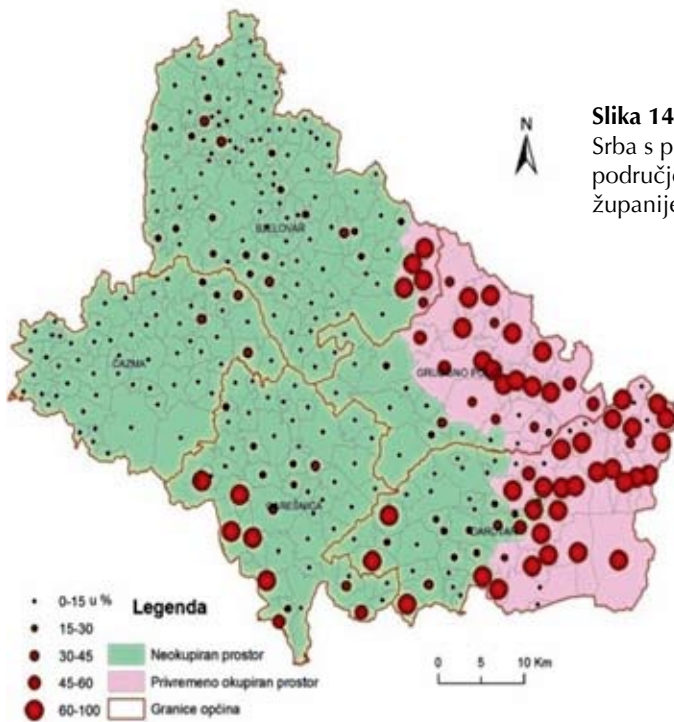

Slika 12. Udio ostalih narodnosti u naseljima Bjelovarsko-bilogorske županije prema popisu stanovništva 1991. (izvor: Državni zavod za statistiku)

Slika 13. Odnos Hrvata, Srba, Jugoslavena i ostalih narodnosti u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji prema popisu stanovništva 1991.

Slika 14. Odnos prostornog rasporeda Srba s privremeno okupiranim područjem Bjelovarsko-bilogorske županije

Županije – Lasovac Brdo, Begovača i Brestovačka Brda. Udio ostalih nacionalnosti bio je vrlo izražen na jugu i dijelom na jugoistoku, na širem području Daruvara i Grubišnog Polja, i to čak iznad 70% u naseljima Treglava, Ivanovo Selo, Končanica, Daruvarski Brestovac, Ljudevit Selo i Donji Serđani od kojih je najveći udio češkog stanovništva (slika 12).

Kartografskim prikazom odnosa narodnosnih kategorija vidljiva je tadašnja izrazita etnička homogenost i dominacija Hrvata na prostoru sjevernih i zapadnih predjela Županije, dok je ona manje izražena na jugu, a na istoku i jugoistoku vladala je iznimna etnička heterogenost kojoj je znatno pridonosio ne samo visok udio srpske nego i češke nacionalne manjine (slika 13). Međutim, kada se udio Srba stavi u korelaciju sa srpskom pobunom i privremeno okupiranim prostorom Županije, prostorni raspored odgovara gotovo bez odstupanja (slika 14). Izuzetak je tek zapadni dio Općine Daruvar i jugozapad Općine Garešnica.

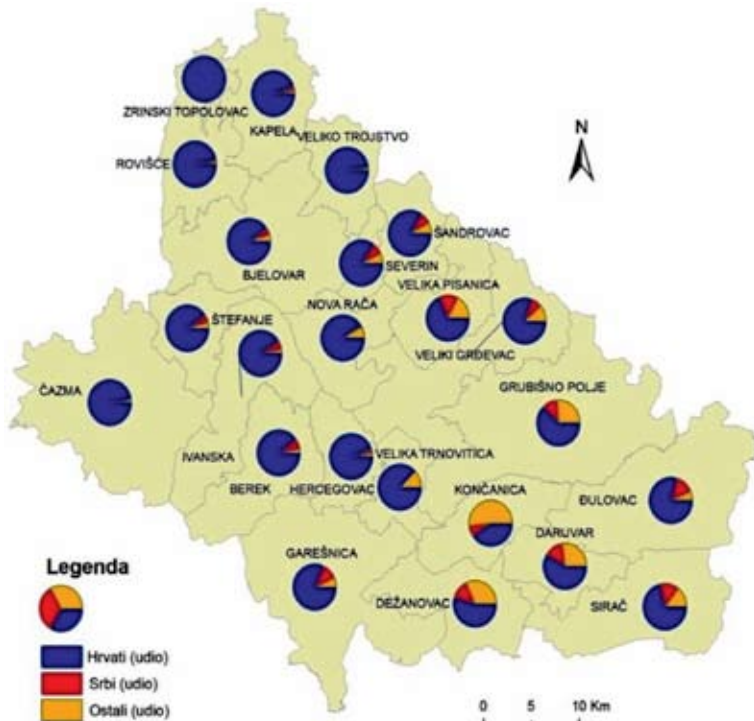
Tematski kartografski prikazi popisa stanovništva 2001. godine

Popis stanovništva 2001. godine pokazao je nastavak depopulacije Bjelovarsko-bilogorske županije koja se, izuzev kratkoga razdoblje oporavka u međupopisnom razdoblju 1948. – 1953, odvijala još od 1931. godine, kada je njezino stanovništvo doseglo svoj maksimum. Međutim, iako su razlozi za tako dugotrajnu depopulaciju višestruki i odnose se na desetljećima niske stope ukupnoga fertiliteta te iseljavanje uzrokovano ekonomskim razlozima, pad stanovništva od 7,61% između 1991. i 2001. godine uvelike je vezan i uz ratna događanja na tom prostoru. Bjelovarsko-bilogorska županija prema prvome poslijeratnom popisu imala je 133.084 stanovnika, 10.958 manje nego što je to bilo 1991. godine. Prema teritorijalnom preustroju Bjelovarsko-bilogorske županije 1997. godine, ona se sastojala od 23 teritorijalno-upravne jedinice. Na temelju te podjele prikazani su statistički podatci popisa stanovništva 2001., dok je za usporedbu dvaju popisa korišten prethodni upravno-teritorijalni model, a – radi usporedbe – ustroj iz 1997. godine prilagođen je ustroju iz 1991. godine. Metodologija izrade kartografskih prikaza odgovara metodologiji obrade prethodnog popisa stanovništva, ali bez kategorije Jugoslavena, koja i u samoj metodologiji popisa nakon završetka Domovinskog rata više nije korištena.

Prikaz prema općinama 2001.

Pet općina Bjelovarsko-bilogorske županije prema ustroju iz 1991. godine podijeljeno je 1997. godine na 23 općine, dok su naselja u najvećoj mjeri zadržana uz manje izmjene imena i spajanja nekih manjih naselja. Izrazita etnička homogenost Hrvata s udjelom većim od 90% i na tom popisu, baš kao i deset godina prije, bila je razvidna na sjeveru i sjeverozapadu Županije, međutim udio Hrvata veći od 90%

tada je imalo čak 11 općina, dok su udio veći od 95% imale četiri općine (slika 15). Srbi su i dalje ostali najbrojnija nacionalna manjina s prosječnim udjelom u ukupnom stanovništvu od 7%, ali u odnosu na 1991. godinu, kada je taj prosjek iznosio oko 16%, evidentan je izraziti pad. Na području koje je 1991. godine bilo središte naseljenosti srpskog stanovništva, 2001. godine povećan je broj ostalog stanovništva, posebno onih koji su se izjasnili za kategoriju nepoznate narodnosti, što navodi na zaključak o promjeni izjašnjavanja određenoga dijela stanovništva koje se prije izjašnjavalo Srbima.

Slika 15. Udio narodnosti u općinama Bjelovarsko-bilogorske županije prema popisu stanovništva 2001. (izvor: Državni zavod za statistiku)

Jednako tako, rezultat smanjenoga udjela Srba jest i njihova emigracija nakon operacije *Bljesak* prema Jugoslaviji i Republici Srpskoj u Bosni i Hercegovini. Od ostalih narodnosti i dalje su ostali najzastupljeniji Česi i Mađari, posebno u središnjem i djelomično jugoistočnom dijelu, međutim primjetna je imigracija albanskog stanovništva i stanovništva Bosne i Hercegovine, u najvećem dijelu u obliku izbjeglica koje su u Bjelovarsko-bilogorsku županiju pristigle iz drugih krajeva bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije pogođenih ratnim razaranja. Udio ostalih na-

rodnosti bio je veći od 15% u naseljima Velika Pisanica, Grubišno Polje i Daruvar, dok je njihov udio iznad 30% zabilježen u naseljima Dežanovac i Končanica.

Tablica 2. Statistički podatci popisa stanovništva općina Bjelovarsko-bilogorske županije 2001. godine prema narodnosti u apsolutnim brojevima i udjelima (izvor: Državni zavod za statistiku)

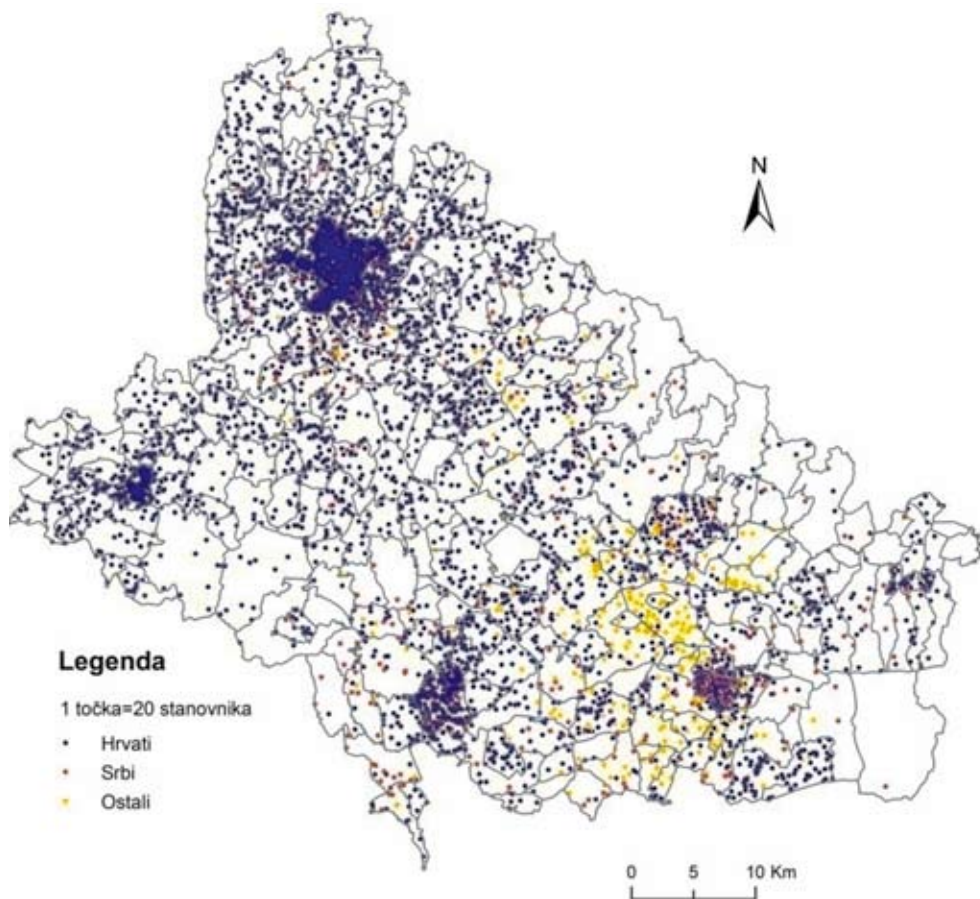
Naziv općine	Ukupno	Hrvati	Srbi	Ostali	Hrv. u %	Srbi u %	Ost. u %
Berek	1706	1537	124	45	90,09	7,27	2,64
Bjelovar	41869	37895	1980	1994	90,51	4,73	4,76
Čazma	8895	8606	82	207	96,75	0,92	2,33
Daruvar	13243	7729	1863	3651	58,36	14,07	27,57
Dežanovac	3355	1824	461	1070	54,37	13,74	31,89
Đulovac	3640	2893	508	239	79,48	13,96	6,57
Garešnica	11630	9519	1330	781	81,85	11,44	6,72
Grubišno Polje	7523	4692	872	1959	62,37	11,59	26,04
Hercegovac	2.791	2426	22	343	86,92	0,79	12,29
Ivanska	3.510	3193	209	99	90,97	5,95	2,82
Kapela	3.516	3337	118	61	94,91	3,36	1,73
Končanica	2824	1145	214	1465	40,55	7,58	51,88
Rovišće	5262	5082	95	85	96,58	1,81	1,62
Sirač	2546	1817	363	366	71,37	14,26	14,38
Štefanje	2347	2120	122	105	90,33	5,20	4,47
Velika Pisanica	2151	1476	306	369	68,62	14,23	17,15
Velika Trnovitica	1661	1569	53	39	94,46	3,19	2,35
Veliki Grđevac	3313	2664	267	382	80,41	8,06	11,53
Veliko Trojstvo	3092	3003	40	49	97,12	1,29	1,58
Šandrovac	2095	1768	169	158	84,39	8,07	20,59
Severin	1038	882	85	71	84,97	8,19	6,62
Nova Rača	4077	3697	66	314	90,68	1,62	3,38
Zrinski Topolovac	1000	997	3	0	99,70	0,30	25,82
Ukupno	133084	109871	9352	13852	82,56	7,03	10,41

Prikaz prema naseljima 2001. godine

Kartografski prikaz prostornih točaka prikazuje raspored Hrvata, Srba i ostalih narodnosti. Prostorni raspored Hrvata gotovo je identičan rasporedu prema popisu stanovništva 1991. godine, s izrazitom gustoćom na područjima gradova (slika 16).

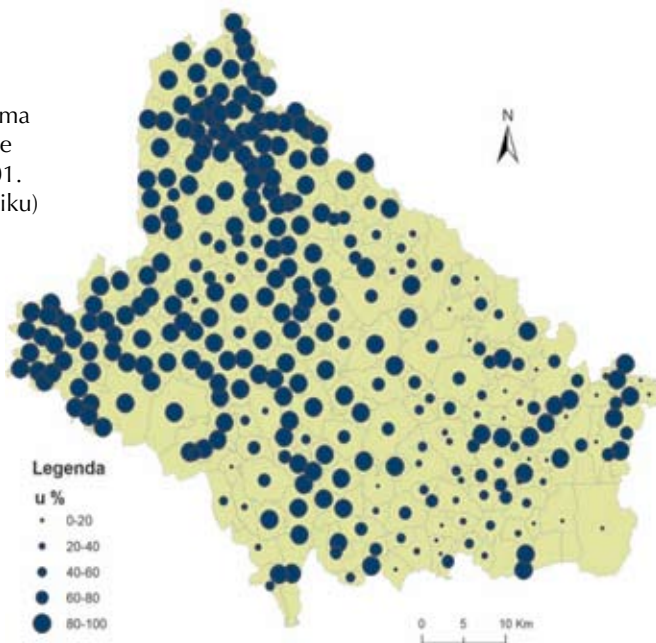
S obzirom na to da je udio srpskog stanovništva gotovo prepolovljen, njihov je prostorni raspored umanjen u odnosu na 1991., posebno u sjevernom, sjeveroistočnom i dijelom u središnjem dijelu Županije. Ipak, na jugu, jugoistoku, istoku i većem dijelu središnjega dijela Županije i dalje su zastupljeni u razmjerno velikoj mjeri. Stanovništvo ostalih narodnosti i dalje je bilo smješteno na širem području grada Daruvara i Grubišnog Polja.

Prikazi Hrvata, Srba i kategorije koja obuhvaća ostale nacionalnosti razlikuju se u odnosu na iste prikaze izrađene prema popisu stanovništva 1991. godine. S udjelom iznad 60% Hrvati su zastupljeni u gotovo cijeloj Županiji uz manja odstupanja u središtu te na jugu i jugozapadu (slika 17). Zapadna polovina Županije i dalje je ostala izrazito etnički homogena s udjelom Hrvata većim od 80%, odnosno

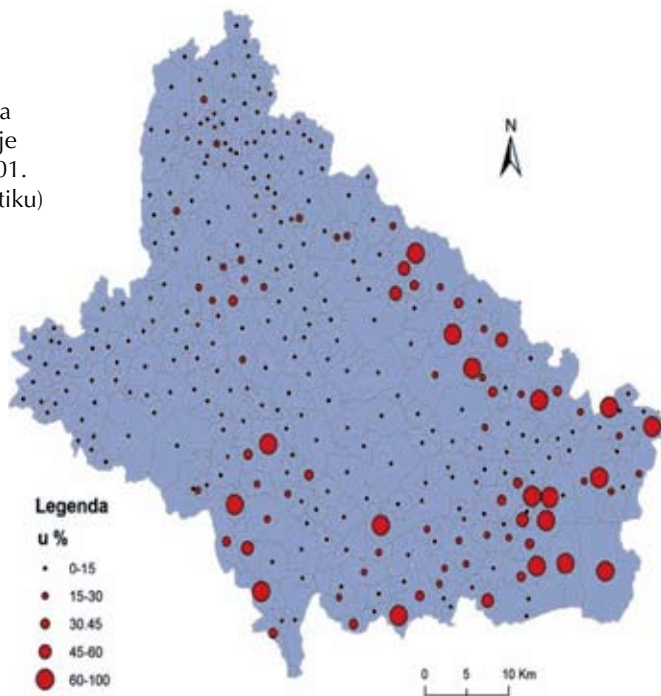

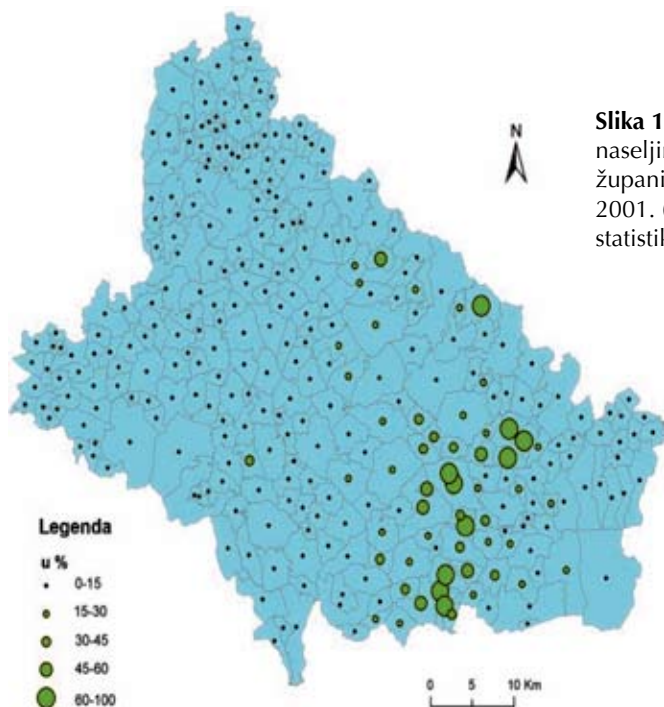
Slika 16. Prostorni raspored narodnosnog sastava stanovništva po naseljima Bjelovarsko-bilogorske županije prema popisu stanovništva 2001. (izvor: Državni zavod za statistiku)

Slika 17. Udio Hrvata u naseljima Bjelovarsko-bilogorske županije prema popisu stanovništva 2001. (izvor: Državni zavod za statistiku)

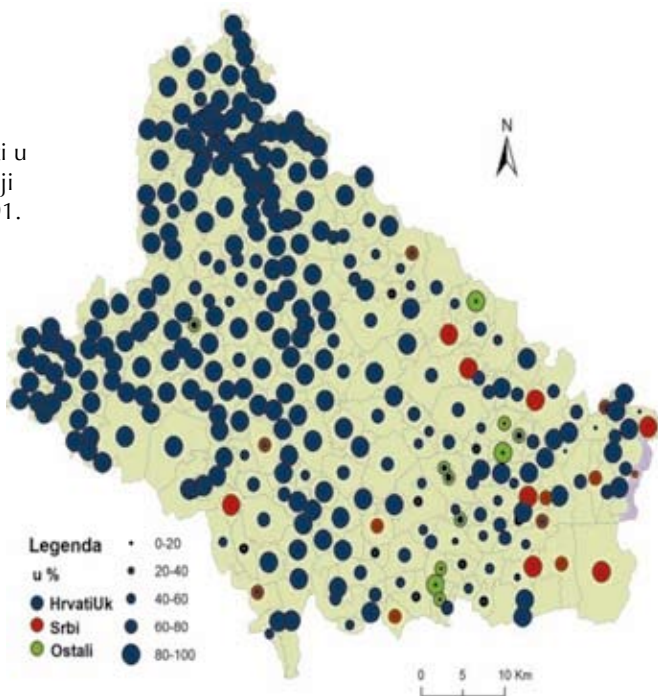
Slika 18. Udio Srba u naseljima Bjelovarsko-bilogorske županije prema popisu stanovništva 2001. (izvor: Državni zavod za statistiku)

Slika 19. Udio ostalih narodnosti u naseljima Bjelovarsko-bilogorske županije prema popisu stanovništva 2001. (izvor: Državni zavod za statistiku)

Slika 20. Odnos Hrvata, Srba, Jugoslavena i ostalih narodnosti u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji prema popisu stanovništva 1991.

na njezinu samom sjeveru i krajnjem zapadu od preko 99% u više desetaka naselja. Udio Hrvata manji od 10% karakterističan je bio za istok Županije, odnosno za naselja Donji Borki, Gornji Borki, Drlež, Goveđe Polje, Gornja Vrijeska, Škodinovac, Bastajski Brđanji, Donje Cjepidlake, Velika Klisa, Mala Klisa, Mala Dapčevica, Mala Jasenovača, Mali Grđevac, Cremušina i Veliki Prokop.

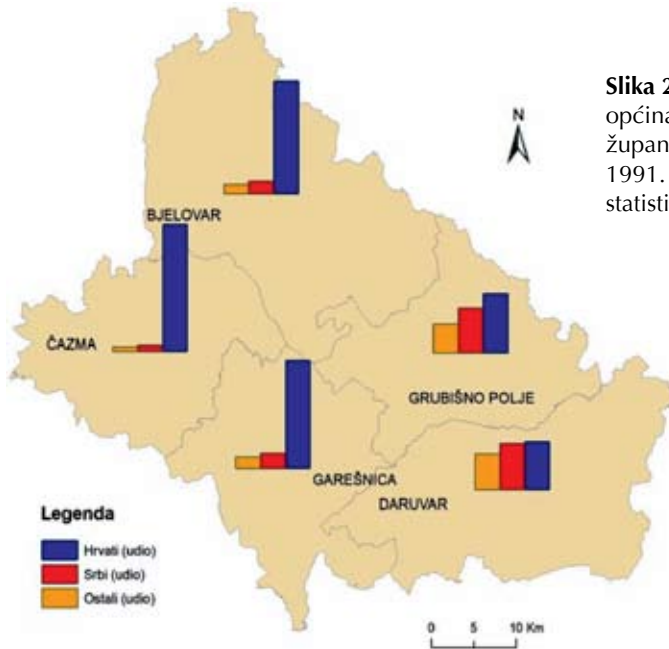
Većinski udio Srba iznad 60% nalazio se 2001. godine na istoku, jugoistoku i dijelom na jugu Županije (slika 18, 19). Udio Srba veći od 80% primjetan je na istoku, u naseljima Mali Grđevac, Mala Jasenovača, Mala Dapčevica, Velika Klisa, Gornja Vrijeska, Bijela, Gornji Borki te na jugozapadu u naselju Veliki Prokop. Više od 99% Srba u prvome poslijeratnom popisu stanovništva u Republici Hrvatskoj evidentiran je u naseljima Mali Grđevac i Mala Jasenovača. Ako se usporede dva prikaza, prvi, koji je nastao na temelju podataka iz popisa stanovništva 1991., i drugi, nastao na temelju podataka prikupljenih na popisu stanovništva 2001., prostorni razmještaj Srba i dalje je vjerodostojan, no, kako je istaknuto – s bitno smanjenim udjelom (slika 20).

Sukladno prije navedenom, s ranijim popisom preklapa se u većoj mjeri i prikaz prostornoga razmještaja u kategoriji ostalih nacionalnosti, prije svega Čeha i Mađara. Udio veći od 60% u toj kategoriji prostorno je raspoređen na manjem dijelu jugoistoka Županije. Veći udio ostalih nacionalnosti u ukupnom stanovništvu Županije nalazi se u naseljima Rastovac, Cremušina, Treglava, Ivanovo Selo, Otkopi, Končanica, Ljudevit Selo, Golubinjak, Drlež i Donji Sređani.

Usporedba rezultata popisa stanovništva 1991. i 2001.

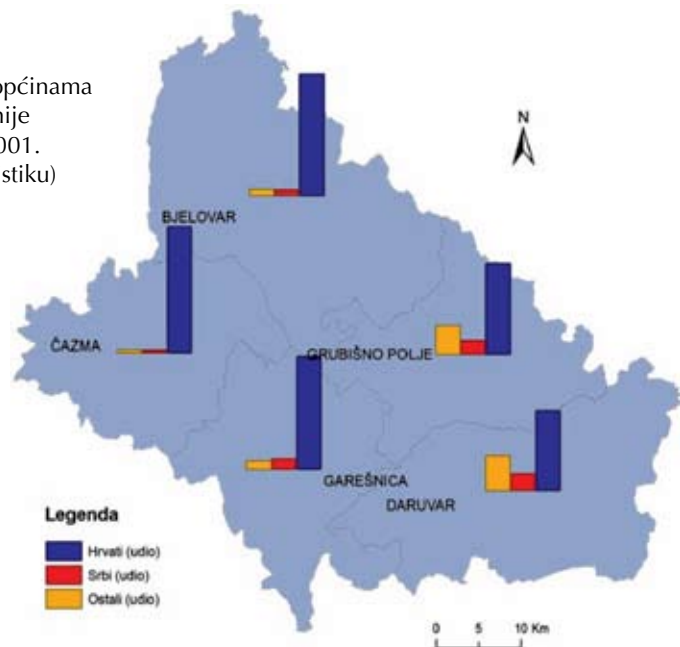
Usporedba dvaju popisa stanovništva provedena je na način da je poslijeratni upravno-teritorijalni ustroj Bjelovarsko-bilogorske županije usklađen s ranijim ustrojem iz 1991. godine radi jasnoga raščlanjivanja svih promjena koje su se na području općina dogodile. Usporedba se odnosi na Županiju u cjelini te na pet teritorijalnih cjelina – općina iz 1991. godine. Kako je već prethodno i navedeno, evidentan je pad stanovništva za više od 7%, međutim, gledajući na same promjene u odnosima prema narodnosti, povećan je udio onih koji se izjašnjavaju kao Hrvati, dok je udio Srba izrazito smanjen. Udio pripadnika ostalih također je umanjen, ali s osjetno manjim padom – oko 1,5% u međupopisnom razdoblju. Udio Hrvata porastao je za više od 14%, što je u apsolutnom broju iznosilo 12.070.

Kod usporedbe kartografskih prikaza s grafikonima nacionalne strukture ukazuje se na izrazitu etničku homogenost Hrvata u jedinicama Bjelovar i Čazma, čiji je udio ostao viši od 80%, odnosno u Garešnici, gdje je taj udio 1991. godine bio manji od 80%, ali je on i tamo 2001. godine prešao 80% (slika 21 i 22). U ostalim jedinicama, Daruvaru i Grubišnom Polju, udio Hrvata izrazito je porastao – u Daruvaru čak za više od 25% te je iznosio više od 60%, dok su u Grubišnom Polju Hrvati s 42%, koliko

Slika 21. Udio narodnosti u općinama Bjelovarsko-bilogorske županije prema popisu stanovništva 1991. (izvor: Državni zavod za statistiku)

Slika 22. Udio narodnosti u općinama Bjelovarsko-bilogorske županije prema popisu stanovništva 2001. (izvor: Državni zavod za statistiku)

su zauzimali u strukturi stanovništva 1991. godine, porasli na gotovo 68% ukupnoga stanovništva 2001. godine. Udio Srba 2001. godine smanjen je u odnosu na 1991. godinu u svim teritorijalno-upravnim jedinicama. U prve tri jedinice ta se promjena kretala oko -2%, dok je u Daruvaru i Grubišnom Polju evidentiran zamjetan pad od oko 20%. Udio ostalih nacionalnosti porastao je tek u Daruvaru, dok je u ostalim jedinicama u padu, međutim taj je pad iznosio tek 1 – 3%.

Tablica 3. Odnos rezultata popisa stanovništva 1991. i 2001. prema narodnosti u općinama Bjelovarsko-bilogorske županije u apsolutnim brojevima i udjelima (izvor: Državni zavod za statistiku)

Naziv općine	Ukupno 1991.	Ukupno 2001.	Hrvati 1991.	Hrvati 2001.	Srbi 1991.	Srbi 2001.	Ostali 1991.	Ostali 2001.	Hrv. % 1991.	Hrv. % 2001.	Srb. % 1991.	Srb. % 2001.	Ost. % 1991.	Ost. % 2001.
Bjelovar	66.039	58.137	53.133	58.137	5.898	2.862	4.371	3.101	80,46	90,70	8,93	4,46	6,62	4,48
Čazma	15.263	14.752	13.897	13.919	685	413	516	411	91,05	94,35	4,49	2,80	3,38	2,79
Daruvar	30.092	25.608	10.459	15.408	10.063	3.409	7.770	6.791	34,76	60,17	33,44	13,31	25,82	26,52
Garešnica	18.442	17.788	14.297	15.051	2.058	1.529	1.536	1.208	77,52	84,61	11,16	8,60	8,33	6,79
Grubišno Polje	14.206	7.356	6.015	7.356	4.540	2.341	2.925	2.341	42,36	67,88	31,96	10,51	20,59	21,60
Ukupno	144.042	133.084	97.801	109.871	23.244	9.352	17.118	13.852	67,90	82,56	16,14	7,03	11,88	10,41

Zaključak

Popisom 1991. godine potvrđena je izrazita etnička homogenost hrvatskog stanovništva u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji u odnosu na ostale narodnosne manjine, međutim jednako tako i dominacija Srba u okviru ostalih narodnosti. Također, u korelaciji povećanog udjela Srba u ukupnom broju stanovnika naselja na istoku, jugoistoku Županije te privremeno okupiranih naselja uočljivo je preklapanje s minimalnim odstupanjem. Nakon završetka Domovinskog rata dogodile su se promjene ne samo u demografskoj nego i u narodnosnoj slici. Analizom statističkih podataka dvaju popisa stanovništva i njihovom usporedbom korištenjem Geografskoga informacijskog sustava evidentan je pad stanovništva, ali i nerazmjerne promjene u narodnosnoj strukturi. Povećan udio stanovništva koji se 2001. izjašnjavaju kao Hrvati u odnosu na 1991. ukazuje na zaključak da se najvjerojatnije radi o političkim razlozima, ponajviše zbog toga što je u međupopisnom razdoblju zamjetan trend ukupne depopulacije. Recipročno tome, izrazito je smanjen udio Srba. Razlog je tomu pretpostavljena promjena u izjašnjavanju te dobrovoljna emigracija dijela srpskog stanovništva nakon sloma Republike Srpske Krajine. Ostale narodnosti, iako u fazi depopulacije, zadržale su minimalan pad. Najveći udio u ostalim narodnostima pripadao je Česima te dijelom Mađarima u okvirima oba popisa.

Popis izvora i literature

- Bigović, Ivan (2009.), *Osrt na operaciju „Bljesak“ u dokumentima Republike Srpske Krajine*. Časopis za suvremenu povijest br. 1, 39-70.
- Feletar, Dragutin; Feletar, Petar (2008.), *Depopulacija i promjene u prostornom rasporedu stanovništva na području Bjelovarsko-bilogorske županije od 1857. do 1991. godine*. Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, sv. 2, 61-115.
- Harrach, Gabor (2011.), *„Demographic Peninsula“ in Croatia – Fertility Features of the Drava – Region Based on the Hungarian Census in 1910*. Podravina br. 20, str. 93-101.
- Kolar-Dimitrijević, Mira (2008.), *Ukinuće Bjelovarsko-križevačke županije i kako je to područje prošlo u vrijeme djelovanja osječke i zagrebačke oblasne skupštine 1927. i 1928. godine*. Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, sv. 2, 35-60.
- Nazor, Ante (2011.), *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*. Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb.
- Nejašmić, Ivo (2006.), *Demogeografija – stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*: Školska knjiga, Zagreb.
- Radelić, Zdenko; Marijan, Davor; Barić N., Bing, Albert; Živić, Dražen (2006.), *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*. Školska knjiga i Hrvatski institut za povijest, Zagreb.
- Slukan Altić, Mirela (2008.), *Povijest županijskog upravno-teritorijalnog ustroja Bjelovarsko-bilogorske županije*. Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, ur., br. 2, 9-33.
- Šimić J., Perčulija A., Štimac S., Budinski S., Ivanić S., Tomšić J. (1997.), *Bjelovar Domovinskom ratu – svjedoci vremena*. Bjelovarsko-bilogorska županija i Prosvjeta, Bjelovar.
- Državni zavod za statistiku (statistički podatci popisa stanovništva prema naseljima i općinama za Bjelovarsko-bilogorsku županiju 1991. i 2001. godine – narodonosni sastav)

The Demographic Features of the Bjelovar–Bilogora County in the Period Between Censuses 1991–2001 – the Consequences of the War

Summary

The last census in the Socialist Federative Republic of Yugoslavia was conducted mid 1991, and the “critical moment” of establishing the state took place on 31st March 1991. The results of this census demonstrate the pre-war demographic features present within the transitional administrative and territorial division, which was confirmed by the later introduced, and partly changed, county organisation of the Republic of Croatia (in 1992). The period between censuses was marked by the aggression on the Republic of Croatia and the occupation of a part of its territory. The result thereof was a changed population structure, which became evident in the 2001 census data; this was the first post-war census conducted in Croatia. Further demographic oscillations occurred as a result of the operations by which – in the wider territory of north-western Croatia – the temporarily occupied parts thereof, primarily the Bilogora area, were liberated; due to the non-efficient international peacekeeping forces, preconditions for the continuance of the liberation of the occupied territory, which were realised in the 1995 operations, had been created. The objective of this paper is to present – based on the cartographic presentations drafted by using the Geographic Information System, as well as by the means of the cartographic visualisation methods and the statistical data analysis methods based on two censuses – the special arrangement and the interdependence between the demographic features of the population in the Bjelovar–Bilogora County and the Great-Serbian aggression together with the effects thereof on the demographic situation following the end of the Homeland War.

Keywords: Homeland War; demographic features; census; Bjelovar–Bilogora County.

Marin Sabolović, mag. geogr.
Vukovarska 9, 43 000 Bjelovar
marinsabolovic@net.hr
097 777 24 66

Goran Vuković, mag. geogr.
Mostarska 26, 22 000 Šibenik
goran.vukovic.si@gmail.com
091 183 2711